

Nesnelerin Bölümlenmesi Hakkında Bir Öneri

Özet

Bu yazının başlıca amacı, özneye veriliş tarzları bakımından, olası tüm nesnelerin bir sınıflamasını yapmaktır. Ne tarzda olursa olsun bir nesne, ya benim aklımın, zihnimin, belleğimin, bilincimin, ruhumun veya hayal gücümün bir nesnesidir. Fiziksel bir şey karşımızda olduğu zaman, ondan elde ettiğimiz şeye “görü” diyoruz. Bize duyarlığım yalnızca bir biçimiyle (görme ile) verilen fiziksel bir şeyin bu nesne türüne “görüş nesnesi” adını veriyoruz. Bizzat tanık olmadığım, gazette, TV gibi medya araçlarıyla bana verilen, fiziksel bir şeyin, herhangi bir olayın görüntüsü, iki boyutlu bir yüzeyde bana yine duyarlıkla verilir. Ben bu tür bir şeyin kendisini değil, görüntüsünü görüyorum. Tüm görüntü teknikleriyle verilen bu türü “görüntü nesnesi” olarak adlandırıyoruz. Gerek kendisinden görüsünü edindiğim fiziksel şey, gerekse görüntü, karşımda olmadığı zaman, onları zihnimde canlandırdığımda, elde ettiğim tasarıma “zihinsel nesne” diyoruz. Bedenimin herhangi bir yerinden aldığım, örneğin bir ağrı duyumunu veya ruhumdaki, örneğin bir sevinç duygusunu, hiçbir perspektif altında olmaksızın olduğu gibi duyarım. Bilincimle ve ruhumla algıladığım bu nesne türünü “psikolojik nesne” olarak adlandırıyoruz. Zihin y ada anlama yetisi, öznenin dışındaki şeylerin görülerinden tasarımlar ve kavramlar edinirken akıl, kendi kavramlarını, nesnelarını yaratır. Onlar, herhangi bir şeyin görüsü, duyumu değildir; özneye duyarlıkla verilmazler. Tüm matematiksel-mantıksal nesnelar-kavramlar, bunlarla yapılan işlemler, tanımlar, ispatlar, kurgular, bu türe girer. Akıl nesnesi ile görüş nesnesinin bir çeşit karışımı olan bir nesne türünden daha söz etmek istiyoruz. Bilimde ilkeler olarak bulunan bu tür nesnelar, aklın deneye, yani görüş nesnesine yaptığı katkıyla elde ettiği, başka bir deyişle, duyarlığa aklın katılmasıyla, aklın görüş nesnesinden çıkardığı nesne anlamında kısaca “çıkarm nesnesi” diye adlandırıyoruz. Sınıflamamızın son bir türü olarak “hayal gücü nesnesi”nden söz etmek istiyoruz. Bu nesnelar, öznenin, doğrudan doğruya, ne kendinde (ruh ve bedeninde) bulduğu bir etkinin ne de kendi dışındaki bir şeyin görüş ve tasarımının nesnesi olmayıp, onların yardımıyla hayal gücü sayesinde kurguladığı nesnelardır. Hayal gücü nesnesi, her tarzıyla daima göz önüne getirilebilen bir nesnedir.

Anahtar Sözcükler:

Bölümleme, Özne, Görüş Nesnesi, Görüntü Nesnesi, Zihinsel Nesne, Psikolojik Nesne, Akıl Nesnesi, Çıkarm Nesnesi, Hayal Gücü Nesnesi.

* Prof. Dr. Ömer N. Soykan; Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Felsefe Bölümü Kurucu Başkanındır. İki yüzü aşkın sayıda Türkçe, İngilizce, Almanca felsefi makale, on sekiz Türkçe kitap yayımlamıştır. Kitapları, *British Library*, *Bibliothèque nationale de France*, *American Congress* gibi kitaplıklarda bulundurulmaktadır. Başlıca çalışma alanları, bilgikuramı, varlıkbilim, dil felsefesi, etik ve estetikdir.

A Proposal for the Classification of Objects

Abstract

The main purpose of this paper is to make a classification of all probable objects from the standpoint of their appointment to a subject. An object of any kind is an object of my reason, my mind, my memory, my consciousness, my soul or my imagination. When a physical thing is in front of us we call that thing we obtain from it “intuition”. We call this object type of a physical thing that is provided by a single form of sensitiveness (by means of sight) an *object of intuition*. In the case of an event I do not witness personally but which is provided by means of media instruments such as newspapers or TV, it is also sensitiveness which provides me with the appearance of a physical thing on a two-dimensional surface. We call this type, provided by all visual techniques, an *object of appearance*. When neither the physical thing from which I obtain the intuition nor its appearance is in front of me and when, instead, I create them in my mind, the representation I obtain we call a *mental object*. I feel a sense of pain that I receive from any part of my body or a sensation of joy in my soul as they are, not from any perspective. We call this type of object, perceived by the consciousness and the soul, a *psychological object*. The intellect or mind acquires representations and concepts from things outside the subject; reason creates its own concepts and objects. All mathematical-logical objects-concepts, operations made by them, definitions, demonstrations and constructions are of objects of reason. Here, we shall talk about yet another kind of object that is a combination of object of reason and object of intuition. These objects, which exist in the sciences as principles, we call *objects of inference*, in the sense that they are objects which reason infers from objects of intuition or, in other words, objects created by reason through inference. We shall now speak of *objects of imagination* as a last kind in our classification. These objects are not objects of intuition or representations of something that the subject either found directly in itself (in its soul and/or body) or in something outside of itself. The object of imagination is an object that may always be visualized in all ways.

Keywords:

Classification, Subject, Object of Intuition, Object of Appearance, Mental Object, Psychological Object, Object of Reason, Object of Inference, Object of Imagination.

Bu yazının başlıca amacı, özneye verilmiş tarzları bakımından, olası tüm nesnelerin bir sınıflamasını yapmaktır. Tam bir nesne sınıflaması, nesne kavramını en geniş anlamda almalıdır. Bu nedenle biz, “nesneyi”, dışarıda karşılığı olmayan bilincimizdeki bir şeyden, bizden bağımsız karşımızda duran bir şeyin nesnesine, aklın yarattığı ve hayal gücünün uydurduğu tüm nesnelere dek her nesne türünü içine alacak tarzda anlıyoruz. Ancak o zaman sınıflamamızın olası tüm nesnelere kapsayacağını öne sürebiliriz. “Olası tüm nesnelere” ise ucu açık bir deyimdir. Biri bize, sınıflamamızda yer alamayacak tarzda bir nesneyi gösterene dek sınıflamamız, tamlık savını haklı olarak taşıyacaktır.

Bilgi bir şeyi bilmektir, onu nesne yapmaktır. Nesnenin olduğu her yerde bir bilgi tarzı vardır. Demek ki bizim nesne sınıflamamız, aynı zamanda bir bilgi tarzı sınıflaması olarak bir bilgi kuramı olacaktır. Bilimlerin, ne nesnelere, ne yöntemlerine göre, ne de herhangi bir bakış açısından eksiksiz bir sınıflaması yapılamamıştır. Ancak bilimlerin birliği düşüncesinden de vazgeçilmiş değildir. Her nesne tarzı bir bilgi tarzının karşılığı olduğu için, bizim sınıflamamız, aynı zamanda bir bilgi tarzı sınıflaması olarak arzu edilen birliği, bilgi tarzı temelinde kuracaktır.

Bilinen şey, bizden bağımsız, karşımızda duran üç boyutlu bir şey ise, yalnızca bu durumda şeyin kendisi ile onun nesnesi veya aynı anlamda olmak üzere görünüşü ayrımını yapıyoruz. Bu anlamda şeyin kendisini bildiğimizi öne süremeyeceğimizi söylüyoruz. Şeyin kendisini bilmekten, başka bir deyişle, şeyin kendisi ile nesnesi arasında tam bir örtüşmenin olduğunu savlamaktan, o şeyi oluşturan parçaların her birini artık bölünemeyen yalın öğeler olarak bilmeyi anlıyoruz. Ola ki bir bilgi, öyle bir şeyin kendisini vermiştir; ama biz, bunun böyle olduğunu kanıtlamaktan yoksunuzdur. Şey, bilindiği her defasında bize görüldüğü biçimde verildiği, bilindiği için “Ne malum, daha sonra o şey, başka bilgi araçları yoluyla başka bir tarzda verilmeyecek, bilinmeyecektir?” sorusu, daima yanıtız kalacaktır. Nesne ile şeyin kendisi arasında kapanıp kapanmayacağını bilemeyeceğimiz bir mesafenin bulunması, varlığın kendisinin bilgisini vermek savında olan her ontoloji denemesinin, ancak bir bilgi kuramı olabileceğini, “ontik” deyiminden kastedilen şeyin “ontolojik” deymiyle kastedilen şeyden ayrı olamayacağını gösterir. Çünkü eğer “ontik” şeyin kendisine ilişkin demek ise, şeyin kendisini bilip bilemeyeceğimizden emin olamayacağımız için, bunu söylemeye hakkımız olmamalıdır. Yine de bu söylediklerimizden tatmin olmayan biri, örneğin “Bu ontik bir ayırmadır.” deyiminin, “Bu ontolojik bir ayırmadır.” deyiminden daha fazla neyi dediğini bize söylemelidir. Demek ki eğer biz, burada nesnelerin eksiksiz bir sınıflamasını yaparsak, bunun, aynı zamanda ontolojinin yerini alacağını söylemeye hakkımız olacaktır.¹

Şeyin kendisi ile nesnesi ayrımını yapmanın başlıca iki yararı daha şudur: Birincisi, bu sayede aynı şeyin farklı ve daha ayrıntılı bilgilerini edinmenin, bilimde ilerlemenin olanağı açıklanmış olur. Buna bağlı olarak ikincisi ise, “bilim yasası” veya “deney yasası” (deneyden edinilen yasa) ile doğaya ait olup olmadığını bilemediğimiz (ola ki öyledir) “doğa yasası” denilen şey ayrımını yapamayacağımızın, ikincisini bilip bilemediğimizi bilemeyeceğimizin anlamının açıklanmış olmasıdır. “Şeyin kendisi”ni bilemiyşimiz, bilgimizin sınırını gösterir. Kendiliğinden anlaşılırdır ki bu sınır, sabit değildir; şeyin kendisinden yapacağımız yeni objelerle daima genişleyebilir. Bu açıklamalardan çıkan bir sonuç şudur: “Şeyin kendisi” bir kabuldür.

¹ Burada yaptığımız nesne ile şeyin kendisi ayrımı ve şeyin kendisini bilemeyeceğimiz savı *Kant*'ı anımsatmaktadır. Fakat Kant, görünüş dünyasında (zaman ve uzamda) olan nesnenin bilinebilir olmasına karşın, bilinebilir olmayan, zaman ve uzam koşuluna bağlı olmayan şeyin kendisinin ise ancak düşünülebilir olduğunu söyler. (Örneğin bkz: *Kritik der reinen Vernunft*, B XXVI, B 332, B 519) Oysa bu uzam-zamanda olan herhangi bir nesnenin kendisinin bilinemeyeceğini, ancak ondan edindiğimiz görünüşü (nesneyi) bilebileceğimizi söylüyoruz. Bizim yaptığımız ayırım, daha çoğu, *Russell*'in “fiziksel nesne” (“physical object”) ile “duyu verileri” (“sense-data”) ayırımına benzetmektedir. (Bkz: *The Problems of Philosophy*, Chapter I, Appearance and Reality.)

Ne tarzda olursa olsun bir nesne, ya benim aklımın, zihnimin, belleğimin, bilincimin, ruhumun veya hayal gücümün bir nesnesidir. Öznenin bilme edimi sırasında kullandığı, onun bu yetileri, özne açısından eksiksiz bir nesne sınıflaması için yeterli hareket noktalarıdır. Çünkü öznenin bunlardan başka bilme, yani nesne edinme yetisi yoktur. (Elbette burada “vahiy” gibi dinsel inanca dayalı tarzları dışarıda tutuyoruz.) Zihinsel-psişik anlamda bu noktalar, nesnelerin öznede bulunduğu, fiziksel olmayan birer uzam olarak görülebilir; örneğin, “Bir masa tasarımı var.” dediğimde, “Ona nerende sahipsin?” diye biri bana sorarsa, ona “Belleğimde” yanıtını verirken olduğu gibi. Buna göre, bir sevinç duygumun yeri ruhumdur; kolumdaki bir yaradan duyduğum acının yeri de kolumdaki o nokta değil, tersine ruhumdur. Bir kanatlı at imgesinin yeri hayal gücümdür. Matematiksel bir kavramın yeri de aklımdır.

Ben, gören, işiten, hissedenen, düşünen vs. etkin halde bulunan bilincimi bu edimleri sırasında nesne yaparak bu edimleri izleyemem. Bilinç kendi üstüne katlandığında onda bulunan bir tasarımı, bir bilinç yaşantısını idrak eder, ama bilinç, bu sırada kendi edimini eşzamanlı olarak idrak edemez. Ben, bilincimin edimleri sırasında, bu edimlerde bulunuyor olduğumun sadece ayırında olabilirim.² Her ne kadar buradan bir ayırında olan ile ayırında olunan şey ayrımı çıkarılabilirse de bu ayırında olunan şey, etken bilinç hali olarak ayırında olan şeyle aynı anda kalamayacağı için burada eşzamanlı bir özne nesne ayırımından ve bu nesnenin bilgisinden söz edilemez. Daha açıkça söyleyelim: Düşünmek bir şeyi düşünmektir. Şimdi düşünüyorum. Düşündüğümün ayırında olduğum anda düşünmekte olduğum şeyi yitiririm; çünkü onun yerini ayırında olma almıştır. Bilinç ancak etken olduğu zaman (düşünmekte iken) öznedir; aynı anda iki etken bilinç bir öznede olmaz. Ayırında olmayı, tüm bilinç edimlerime eşlik eden, onların sanki bir gölgesi olarak anlıyoruz. Bilincimin her tarz ediminde bu ayırında olmaya sahip olduğum için o, her tür bilinç ediminin ve bilginin vazgeçilmez koşuludur. Bunu *Kant* tarzında bir deyişle şöyle söyleyebiliriz: ayırında olma, benim tüm tinsel etkinliklerime eşlik edebilmesi gereken şeydir.³ (Hastalık durumunda, bir ayırında olmadan yoksun olabilirim. Bu da “vahiy” gibi konumuzun dışındadır.)

Fiziksel bir şey karşımızda olduğu zaman, ondan elde ettiğimiz şeye “görü” diyoruz. Şey karşımızdan çekildiğinde, onun görüsünün bellekte tutulması “tasarım” adını alır. Biz, karşımızdaki üç boyutlu bir şeyi daima bir bakış açısından, bir perspektifle görürüz. Onun etrafında sürekli ve hızla dönmüş olarak ona baksak bile, onun iki boyutlu yüzlerini ne görüde ne tasarımda birleştirebiliriz; başka bir deyişle, onun algısına onun üç boyutu olarak sahip olamayız ve öyle bir algıyı da belleğimizde tasarım olarak bulduramayız.⁴ Çünkü tasarım şeyden edinilen görünüşe bağlıdır. Zihnimizdeki tüm tasarımlar iki boyutludur. Bize duyarlılığın yalnızca bir biçimiyle

² Burada kullandığımız “ayırında olma ifadesi, örneğin, şu soruya yanıtır: Biz gördüğümüzü nasıl biliriz? Bu konuda bir ilk kaynak olarak bkz.: *Aristotle, On The Soul*, 425b10-20.

³ Burada *Kant*'ın şu sözlerine atıfta bulunmak istiyoruz: “Şu: *Ben düşünüyorum*, benim bütün tasarımlarıma eşlik edebilmeldir [Kr. d. r. V. B 131-132.]

⁴ Perspektifsel görme konusundaki bu düşüncelerimiz, *Husserl*'in aynı konuyla ilgili düşünceleriyle karşılaştırılabilir. Bkz. “*Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie I*, §. 41, 44, 97.

(görme ile) verilen fiziksel bir şeyin bu nesne türüne **görü nesnesi** adını veriyoruz. (Bir duyum nesnesi olan görü nesnesini, yine bize duyarlıkla verilen tüm diğer duyum nesnelere ayrı bir tür olarak ele alıyoruz. Bunun nedeni, aşağıda psikolojik nesne ele alınırken görülecektir.) Görü nesnesi ile onun edinildiği şey ayrımı söz konusu olduğu için, burada ikisi arasında bir uygunluğun olup olmadığı anlamında bir doğruluktan söz edilir.

Bizzat tanık olmadığım, gazete, tv gibi medya araçlarıyla bana verilen, fiziksel bir şeyin, herhangi bir olayın görüntüsü, iki boyutlu bir yüzeyde bana yine duyarlıkla verilir. Ben bu tür bir şeyin kendisini değil, ama görüntüsünü görüyorum. Tüm görüntü teknikleriyle verilen bu türü **görüntü nesnesi** olarak adlandırıyoruz. Görüntü, tıpkı bir görü nesnesi gibi karşımda duruyor, ama karşımda, kendisinden görüsünü edineceğim bir şey yok. Başka bir deyişle onun görüsü ile görüntüsü bir ve aynı şeydir. Görüntü nesnesi de görü nesnesi gibi bana duyarlıkla, duyarlığın bir biçimi olan görme duyusuyla verildiği için sınıflamamızda o, görme duyusunun bir türü olarak yer alır. Görüntü nesnesini görü nesnesinden farklı olarak hiçbir perspektif altında algılamam. Görüntünün, görüntüsü olduğu şeye uygun olup olmadığından söz edilebilir. Ama bu, teknik bir sorundur. Benim nesnem olan karşımdaki görüntüyü, nasıl ise öyle olarak algıları. Burada biri görüntünün kendisi, diğeri onun görünüşü diye iki ayrı şeyden, dolayısıyla onların birbirine uygunluğundan ve doğruluktan söz edilemez.

Kendisinden görü nesnesi edinilen şey ve görüntü, her bir öznenin karşısında aynı biçimde bulunmakla, görü nesnesi ile görüntünün bir öznenin başka özneye iletiminde bir sorun yoktur. Onları “Bu!” diye başkasına gösteririm. Başkasının da benim gördüğüm şeyi gördüğünü varsayarak iletişim sağlanır.

Gerek kendisinden görüsünü edindiğim fiziksel şey, gerek görüntü, karşımda olmadığı zaman, onları zihnimde canlandırdığımda, elde ettiğim tasarıma **zihinsel nesne** adını veriyoruz. Zihinsel nesne, daima tasarlanabilir bir şey olduğu içi zihin, duyarlığın bir tarzıdır. Zihinsel nesne için kendisi ile nesnesi ayrımı yoktur. (Ayrım, zihinsel nesneyi kendisinden edindiğim görü nesnesi ile bunun görüsü olduğu şey arasındaydı.) Dolayısıyla burada bir uygunluk ve doğruluktan söz edilemez. Bilincim kendi üstüne katlanarak zihinsel nesneyi hiçbir perspektife bağlı olmaksızın olduğu gibi görür. Bu katlanma edimine “zihinsel görüş” diyoruz. Zihinsel nesne, bu görüşün nesnesidir. Zihinsel nesneyi başkasına iletirken, onu dilde gösteren sözcüğü, yani şeyin veya görüntünün adını söylerim. Dil ortak kullanımlı olduğu için benim kastettiğim şeyi başkasının anladığını kabul ederim.

Fiziksel veya fizyolojik-biyolojik bir şeyin, fiziksel veya toplumsal bir olayın özneye verilmiş tarzı açısından aralarında bir ayrım yoktur. Gözlemlediğimiz toplumsal bir olayı da daima perspektifle görürüz. Ve yine onun görüsünü belleğimizde muhafaza ederek onun bir tasarımına sahip oluruz. Bu da bir zihinsel nesnedir. Toplumsal olay için bakış açımıza uygun olarak ve tutumluk ilkesi uyarınca yeni bir nesne türü belirlemiyor, onun nesnesini görü nesnesi olarak anlıyoruz. Buna karşın, geçmişteki toplumsal olay olarak anlaşılabilir olan tarihsel olayda durum farklıdır. Tarihsel olay karşımda değildir; onun bir görüsüne sahip değiliz. Ancak onun hakkındaki belgeleri vb. inceleyerek onun bir tasarımına sahip olabiliriz. Ama bu tasarımı biz bir şeyin görüsünden elde etmediğimiz, duyarlıkla oluşturmadığımız için ona görü nesnesi

demiyoruz; fakat onu hayal gücümüzle oluşturduğumuz için aşağıda ele alacağımız hayal gücü nesnelere sınıfa koyuyoruz. Aynı şekilde benim tanımadığım, şimdi olan bir olayın bana anlatılmasıyla onu tasavvur etmem de hayal gücüyle olur. Bu tür nesnelere de hayal gücü nesnelere sınıfa girer.

Bedenimin herhangi bir yerinden aldığım, örneğin bir ağrı duyumunu veya ruhumdaki, örneğin bir sevinç duygusunu, hiçbir perspektif altında olmaksızın olduğu gibi duyuyorum. Görme duygusu dışında kalan işitme, dokunma, koklama, tatma gibi duyularla gerek bedenimden, gerek dışarıdan elde ettiğim duyuları hiçbir perspektif olmaksızın duyuyorum. Onlar bana yalnızca uzaklıklarına göre farklı şiddet derecelerinde verilir. Her derecedeki duyumumu da olduğu gibi duyuyorum. Bu tarz duyum nesnesinin hiçbir görüşü olmadığı için bir tasarımı da yoktur. O, anlık olarak algılanır, hiçbir anımsaması da yoktur. Ben biraz önce duyduğum bir sesi belleğimde muhafaza edip şimdi anımsayamam. Bir sesi duymadıkça, bir şeye dokunmadıkça, bir şeyi koklamadıkça, bir şeyi tatmadıkça ben hiçbir ses, hiçbir dokunma, hiçbir koku, hiçbir tat duyumu almam. Bilincimle ve ruhumla algıladığım bu nesne türünü *psikolojik nesne* olarak adlandırıyoruz. Psikolojik nesne içebakışla algılanır. Ancak o, şiddetli olduğunda, örneğin bir ağrı duyumu, bir ses duyumu veya şiddetli bir sevinç duygusu, bir içebakış edimine gerek kalmadan doğrudan doğruya duyarlıkla algılanır. Her iki tarz psikolojik nesne de anlaktır; onda bir şeyin kendisi ile nesnesi ayrımı yoktur. Ancak onun ile onun kaynağı olan şey arasında bir ayrım vardır. İster bedenimde olsun, ister dışarıda olsun bu kaynağı şeyin kendisi, benim duyumumu da onun nesnesi olarak ayırdığımızda, ikisi arasındaki şiddetin birbiriyle uygun olup olmadığından söz edilebilir. Elbette, burada iki ayrı şeyden ve uygunluktan söz ediliyor diye doğruluktan söz etmek saçmadır. Bir sesin kaynağındaki şiddeti ile benim ona uzaklığıma, algılama eşliğime vb. göre değişen, onun duyduğum şiddeti arasında bilimsel bir doğruluk aranmaz; hangi mesafeden duyduğum ses doğrudur diye sorulmaz. Psikolojik nesnenin ancak varlığından ve yokluğundan söz edilir. Bundan da kuşku duyulmaz.

Psikolojik nesnenin nedeni (kaynağı), bedenimde oluşmuş belli fizyolojik bir şey veya bana dışarıdan gelen yine belli bir şey (ses vb.) olabilir. Bu bakımdan her ikisi de bir duyum nesnesi olan bu psikolojik nesnelere arasında algılanış tarzı bakımından bir ayrım yoktur; örneğin karnımda duyduğum bir gürültü ile dışarıdan gelen bir gürültüyü duymam gibi. Duygu nesnesi ile duyum nesnesi, öznenin onları nesne yapma tarzı bakımından aynı olmakla birlikte, algılanma biçimleri bakımından farklı olmaları nedeniyle onları psikolojik nesnenin iki alt türü olarak ele alıyoruz. Fizyolojik bir şey olan duyum nesnesi, gerek bedenimden, gerek dışarıdan gelsin, daima maddi bir şey olarak bana gelir. Örneğin elimdeki bir kalemdeki sinir uçlarının (nerve ending) aldığı sinyallerin sinir telleriyle (neurofibril) beynime ulaşması yoluyla bir dokunma duygusu alırım. Bu durum, işitme, koklama, tat alma duyuları için de aynıdır. Buna karşın ruhumda hissettiğim duygu nesnesi için, açıkça bilinir böyle bir fizyolojik olay söz konusu değildir. Orada durum çok daha karmaşıktır. Duygunun nedeni hem her zaman açıkça belirlenebilir bir şey değildir hem de bu durumda bedenime maddi bir şey geliyor değildir. Piyangodan bana büyük ikramiye çıkması, beklediğim iyi bir haber veya anımsadığım geçmişteki mutlu bir an, bana neşe, sevinç duygusu verir. Ama bazen de açıkça bilmediğim bir nedenden dolayı benzeri duygulara sahip olabilirim. Gerek bunlar ve benzeri duyguların, gerekse bedenimden ve dışarıdan edindiğim duyuların

tümünü ruhumda, bilincimde duyarım; hiçbirine de sahip olup olmadığından şüphe edemem. Psikolojik nesne, ister duyum ister duygu nesnesi olsun, daima bir şey ve nesne olarak bir ve aynıdır. Psikolojik bir şeyin görüsü olmaz. Görü, perspektifle görülen şeydi. Psikolojik nesnenin bir tasarımı da yoktur; ama onun ruhumda bir izi kalmış olabilir ve ben onu belli bir biçimde anımsayabilirim. Bu anımsama bir tasarım veya görü biçiminde değildir. Bende (ruhumda) bir izi kalmış psikolojik nesneyi, yani bu izi ben doğrudan doğruya anımsayamam. Örneğin geçmişte edindiğim bir sevinç duygusu, bu duyumun izi benim belleğimde bulunur. Ben, bu duyguyu anımsamam, öyle bir duygu yaşadığımı, o anı anımsarım. Bu, o duygunun anımsanması değildir, bu anımsama isterse şu anda bende bir sevinç duygusu ortaya çıkarmış olsun. Bu sevinç duygusu yeni bir duygudur; önceki duygu değildir.

Psikolojik nesne iletişimi, şu tarzlarda gerçekleşir: Başkası ile benim karşımda ortak olarak bulunan bir duyum nesnesinde iletişim, tıpkı görü nesnesinde olduğu gibidir. Örneğin bir ses, ister yanımdakinin de duyabileceği biçimde bedenimden ister dışarıdan bana gelmiş olsun, yanımdakinin dikkatini ona çekerim, onu gösteririm. Benim duyduğum şeyi, yanımdakinin de duyduğunu varsayarak iletişim sağlanır. Nesne ortak olmadığına, yalnız bana ait olduğunda, o zaman duyum ile duygu iletişimi aynı biçimdedir. Ben bir duyum veya duygumu dile getiren sözü söylediğimde, örneğin başkasına “Midem ağrıyor.” dediğimde, o, böyle bir ağrı olduğunu şöyle anlayabilir. Eğer o, daha önce bir mide ağrısı çekmişse, kendisi de “Midem ağrıyor.” demiş olmalıdır; kendi acısı anımsamamış olmakla birlikte, deyim kullanımı bilmekle benim ne demek istediğimi anlar. Ama o, eğer hiçbir mide ağrısına sahip olmamakla birlikte, başka bir ağrıya sahip olmuşsa, o ağrısını dile getirmiş olmalıdır. Benim cümledeki “mide” yerine kendi ağrımış organını koyar, ne dediğimi anlar. Her iki durumda da dilin ortak kullanımının paylaşılması gerekir. Çünkü başkası, benim kendi duyumum için kullandığım deyim onun kendi duyumu için de kullanılmış olduğuna karar vermesi için o kişi, dilin kullanımını bilmek zorundadır. Üçüncü bir olasılık olarak varsayalım ki onun hiçbir ağrı yaşantısı olmamıştır. O zaman o, benim neyi kastettiğimi anlamaz; ama dilin kullanımına katılabilir olmasından ötürü, benzeri bir sözü kendisi de doğru yerde kullanabilir. Bu, doğuştan kör birinin hiçbir renk tasarımına sahip olmadığı halde, örneğin “kırmızı renk” sözünü kullanması gibidir. Bir acı duyumu ile bir sevinç duygusunun her ikisinin iletişimi sözcüklere bağlıdır; ortada ortak algılanabilir bir şey yoktur. Psikolojik nesnenin her iki tarzıyla da anlık olduğunu söylemiştik. Daha önce sahip olduğum böyle bir duyum veya duygu nesnesini şimdi bir başkasına iletmem, yukarıda belirttiğim, duyum ve duygu anının anımsanma tarzında ve yine dil kullanımına katılmakla olur.⁵

Bir şeye veya bir olaya estetik-etik anlamda “güzel” veya “iyi” değerini vermeme karşın, onları da birer görü nesnesi olarak algıları. Onların bana verdiği

⁵ Sözün anlamı konusunda *Wittgenstein*'in şu sözleri bizim için bir esin kaynağı olmuştur: “Bir sözün anlamı, onun dildeki kullanımınıdır.” *Philosophische Untersuchungen*, Teil I, 43. “Çünkü sözlerin demek ki yalnızca yaşam ırmağında anlamı vardır.” (*Bemerkungen über die Philosophie der Psychologie*, Band 2, 687.) Duyumun sözle bağlantısı ve iletimi konusunda da *Wittgenstein*'in bazı düşünceleri bizim için yol gösterici olmuştur. Örneğin bkz: *The Brown Book II*, 25, *Bemerkungen über die Philosophie der Psychologie* Band 1: 1084, 1089, 1091, 1092, Band 2: 63, 162, 176, 308, 655.

hoşlanma duygusu da psikolojik nesnedir. Acaba onlar, bu iki türün bir karışımı olarak üçüncü bir türü mü oluşturur? –Hayır! Çünkü: “güzel” veya “iyi”, bu sıfatları yüklediğim şeylerde, ne görü nesnesinin gösterdiği bir şeyde, örneğin bir rengin, bir biçimin vb. bulunması gibi ne de bir acı yaşantısında (psikolojik nesnede) acının bulunması gibi bulunur. “Değer” dediğimiz, nesnede bulunmayan şeyi nesneye katan öznedir. Bu nedenle o, özneye verilmesi bakımından ayrı bir nesne türü olmuyor. Değer yargıları, onların konusu olan şeyler, hayatımızda büyük yer tutmasına, eylemlerimizi belirlemede önemli rol oynamasına rağmen, onların gösterdiği şeyler, bir nesne sınıflamasında bulunmaz. Dinsel inançlar da aynı nedenle sınıflamamızda yer almıyor. Değer, değer yüklenen şeyin bir özelliği olmadığı için, değer ile şey arasında bir uygunluk olup olmadığının sorgulanması anlamında, burada bir doğruluk sorunu da yoktur.

Şimdiye dek görü nesnesi, görüntü nesnesi, zihinsel nesne ve psikolojik nesne başlıkları altında topladığımız tüm nesnelere bize duyarlılıkla verilmekle onlar, **duyarlılığın nesnelere** genel başlığı altına girerler. Bunlardan görü nesnesi, görüntü nesnesi ve psikolojik nesne, doğrudan doğruya duyum nesnesi iken, zihinsel nesne, duyumun zihindeki resmi olmakla dolaylı olarak duyum nesnesi idi.

Şimdi de **akıl nesnesi** adını verdiğimiz yeni bir türe geçiyoruz. Zihin ya da anlama yetisi, öznenin dışındaki şeylerin görülerinden tasarımlar ve kavramlar edinirken akıl, kendi kavramlarını, nesnelere kendi yaratır. Onlar, herhangi bir şeyin görüşü, duyumu değildir, özneye duyarlılıkla verilmazler. Tüm matematiksel-mantıksal nesnelere-kavramlar, bunlarla yapılan işlemler, tanımlar, ispatlar, kurgular, bu türe girer. Anlama yetisi, nesnelere meydana getirirken şeylere bağlı iken akıl, bu ediminde şeylere bağlı değildir. Akılın bağlı olduğu tek şey, mantık ilkeleridir. Akıl nesnelere, örneğin geometrinin şekilleri, aritmetiğin sayıları, tıpkı zihinsel ve psikolojik nesnelere gibi hiçbir perspektif altında kavranmazlar, tersine olduğu gibi kavranırlar. Onların bu bağlamda diğer iki tür nesneden ayrımı, diğerleri duyarlılıkla verilmekle algılanabilir olmasına karşın, akıl nesnesi algılanabilir değil, fakat kavranabilir. Gerçi bir geometrik şekil, bir sayı bir kağıda çizilir ve algılanır; ama ne geometrik şekil ne de sayı kağıtta görülen şeydir; onlar birer akıl idesidir, ideal nesnedir. Akıl nesnelere herhangi bir şeyi göstermez; onlar salt biçimlerdir, içeriği olmayan biçimlerdir. Dolayısıyla onlar için nesne ile kavram (terim) ayrımı yoktur. Matematik-mantık terimlerinin yanında, günlük dilde kullanılan “bütün”, “sonsuz” gibi sözcükler de algılanabilir bir şeyi göstermezler. Onlar da biçimsel kavramlar olmakla akıl nesnelere sınıfına girerler. Akıl nesnelere, onlarla yapılan işlemlerin başkasına iletimi ise, bu nesnelere, onlarla yapılan işlemleri bilen herkesin anlayabilmesine, mantığın ilkelerine sahip olmasına dayanır.

Akıl nesnesi ile görü nesnesinin bir çeşit karışımı olan, bir nesne türünden daha söz etmek istiyoruz. Örnek üzerinden yola çıkalım. Fiziğin temel bir ilkesi olan eylemsizlik ilkesinin bir dile gelişi şöyledir: *Üzerinde hiçbir etki olmayan bir cisim, durmakta ise durmasını, hareket etmekte ise hareketini sürdürür.* Üzerinde hiçbir etki olmayan cisim ne doğada vardır ne de laboratuvar koşullarında deneyde elde edilmiştir. Dolayısıyla böyle bir cisim görülmemiştir ve ondan bir görü nesnesi diye söz edemeyeceğiz. Onun zihnimizde bir resmi, bir tasarımı da var değildir. Ama örneğin hareket etmekte olan bir cisime etki eden güçleri, yani cismin sürtünmesini azalttıkça

hareketinin bu azaltmaya oranla, daha az eksildiğini gözlemleyebiliyoruz. Bu haliyle o, bir görü nesnesidir. Ancak biz bu durumdan akıl yoluyla şöyle bir çıkarımda bulunuyoruz: Demek ki sürtünmeyi sıfıra indirebilirsek, cisim sonsuzca hareket edecektir. Fakat, sürtünmeyi sıfıra indirme imkanına sahip değiliz. Ne sonsuzca hareketi sağlayabilir ne de öyle bir şeyi zihnimizde tasarlayabiliriz. Sonsuz bir şey tasarlanamaz. Bilimde ilkeler olarak bulunan bu tür nesnelere, aklın deneye, yani görü nesnesine yaptığı katkıyla elde ettiği, başka bir deyişle, duyarlığa aklın katılmasıyla, aklın görü nesnesinden çıkardığı nesne anlamında kısaca **çıkartım nesnesi** diye adlandırıyoruz. Burada işin içine, görüyü bize veren duyarlığın da katılması dolayısıyla bir karma tür söz konusudur. Bu tür nesnenin iletimi de akıl ve deneye olur.

Çıkartım nesnesi türü altına, aklın biçimsel nesnelere elde ettiği, örneğin “yuvarlak kare”, “eşkenar yuvarlak kare” gibi deyimlerden oluşan bir türü koymak, belki bizden beklenirdi. Bu tür deyimler, her biri tek başına birer matematiksel nesne olan, ama bir araya gelmesi mantıkça olanaksız olan birden çok biçimin akıl yoluyla (çıkartımla) bir araya getirilmesiyle elde edilir. Ancak şiirde belki bir deyim zenginliği olarak kullanılabilir olan bu tür sözcük birleşimleri, bir sözcük oyunundan başka bir şey olmadığı için onları bir nesne türü olarak görmüyoruz.

Sınıflamamızda son bir tür olarak **hayal gücü nesnesinden** söz edeceğiz. Bu nesnelere, öznenin, doğrudan doğruya, ne kendinde (ruh ve bedeninde) bulunduğu bir etkinin ne de kendi dışındaki bir şeyin görü ve tasarımının nesnesi olmayıp, onların yardımıyla hayal gücü sayesinde kurguladığı nesnelere. Hayal gücü, duyarlılıkla verilen öğeleri birleştirip, parçaları dış dünyada bulunan şeylerin görü ve tasarımlarından oluşan, ama bütün olarak dış dünya bulunmayan nesnelere elde eder. Örneğin Kanatlı At (Pegasus), Kentaur bunlardandır. Yukarıda “yuvarlak kare” gibi deyimlerden bir nesne türü diye söz etmemiştik. Oysa şimdi hiç var olmamış “Kanatlı At” örneğinde bir nesne türü buluyoruz. Çünkü: birincisi, bir kanatlı at tahayyül edilebilir bir resimdir. İkincisi, bir kanatlı atın görülmemiş olması, böyle bir şeyin olumsal olmaması demektir; o mantıksal bir çelişki veya olanaksızlık değildir. Dahası, günümüz gen teknolojisi yoluyla böyle bir canlı meydana getirilebilir. Tarihsel bir olay veya şimdi olan, ama ne kendisi ne görüntüsü öznenin karşısında olmayan, öznenin hayalinde kurguladığı olaylar da bu nesne türüne girer. Hayal gücü nesnesi, her tarzıyla daima göz önüne getirilebilen bir nesnedir. Hayal gücü nesnesinin iletilebilirliği, dil kullanımının uzlaşımına, belli bir literatüre ve geleneğe dayandığı gibi, her bir öznenin kendisinin onu kurgulayabilmesine de dayanır. Hayal gördüğümün ayırında olmamla olmamam arasındaki ayırda ikinci durumda birsam nesnesi söz konusudur. Sağlıklı olmamanın bir sonucu olan birsam nesnesi, bir hayal gücü nesnesi olarak sınıflamamızda yer almaz.

Var olan bir şey değillenemez. Değilleme, yalnızca biçimsel kavramlar için yapılan mantıksal bir işlemdir. Bu işlemi gerçek kavramlara (algısal, algıyla bağlı kurulabilir olan kavramlar) uygulayıp, örneğin varolan bir şeyden “varolamayan bir şey” gibi sözümona bir kavram edinilmesi, insanı içinden çıkılamayan yanlışlara götürür. Bir başka örnek: “Ağaç” nasıl değillenecek? Buna “ağaç değil” denecekse, o zaman bu kavram, ağaç olmayan ne varsa hepsini kapsayacak. Dolayısıyla bu tarzda elde edilen “kavramlar” için herhangi bir nesne türü sınıflamamızda yer almaz. Bir araya gelmesi, mantıkça olanaksız olan iki biçimsel kavramdan, “yuvarlak kare” örneğinde olduğu gibi.

Son bir hususu ifade etmek istiyoruz. Burada nesne iletişiminden kastettiğimiz, örneğin bir duygunun başkasına aktarımı değildir. Herkesin duygusu kendisine aittir, aktarılamaz. Ama ben, böyle bir duygum olduğunu başkasının anlamasını, belirttiğimiz tarzlarda sağlıyorum. İletişimin böyle anlaşılması, sınıflamamızda yer alan tüm nesnelere için geçerlidir. Nesnenin her ne tarzda olursa olsun, özneye ait olduğu kabulü, sınıflamamızın bakış açısından ileri gelir.

Tamamladığımız sınıflamayı toplu halde, bir bakışta görmek üzere aşağıdaki gibi bir şemada göstererek çalışmamızı bitiriyoruz:

Öznenin Bilme Edimi

Nesne Türü

1. Duyarlık	
1.1 Görme Duyusu	Görü Nesnesi/ Görüntü Nesnesi
1.2 Anlama Yetisi	Zihinsel Nesne
1.31 Bilinç	Psikolojik Nesne (Duyum Nesnesi)
1.32 Ruh	Psikolojik Nesne (Duygu Nesnesi)
2. Akıl	Akıl Nesnesi
3. Duyarlık ve Akıl	Çıkarım Nesnesi
4. Hayal Gücü	Hayal Gücü Nesnesi

Referanslar

Aristotle. (1957) *On the soul*. With an english translation by W. S. Hett, M. A. The Loeb Classical Library. Cambridge, Massachussts. Harvard University Press. London. William Heinemann Ltd.

Husserl, E. (1928) *Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie I*, Halle a.d.S. Verlag von Max Niemeyer.

Kant, I. (1966) *Kritik der reinen Vernunft*, Philipp Reclam Jun. Stuttgart.

Russell, B. (1912) *The Problems of Philosophy*. London: Oxford University Press.

Wittgenstein, L. (1997) *Philosophische Untersuchungen/ Philosophical Investigations*.

Translated by G. E. M. Anscombe, Blackwell Publishers Ltd.

_____, (1982) *Bemerkungen über die Philosophie der Psychologie*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main.

_____, (1997) *The Blue and Brown Book* Basil Blackwell Oxford.UK & Cambridge USA.